

ОСВІТНІ СИСТЕМИ ТА ІНСТИТУЦІЇ

УДК 378

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК АВТОНОМІЇ УНІВЕРСИТЕТІВ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Ганна Корсун

У статті проаналізовано нормативно-правову базу становлення та розвитку автономії європейських університетів. Закцентовано увагу на особливостях розширення прав та свобод університетів. Проаналізовано періоди та основні чинники реформування систем вищої освіти країн Європейського Союзу. Досліджено праці європейських дослідників, опубліковані за сприянням Європейської асоціації університетів. Наголошено на необхідності реформування системи вищої освіти відповідно до вимог європейського освітнього простору. Досліджується вплив автономії на підвищення рейтингу університетів, а також їхньої конкурентоспроможності в системі вищої освіти на міжнародному рівні.

Ключові слова: автономія, університет, вища освіта, Європейська асоціація університетів, реформа, фінансування, конкурентоздатність.

На сучасному етапі розвитку та реформування системи вищої освіти України гостро постало питання підвищення якості освітнього процесу в сучасних вітчизняних університетах. Підняття рівня університету на міжнародному освітньому ринку є результатом якісного покращення роботи вищого навчального закладу в цілому. Зважаючи на той факт, що перші місця у світових рейтингах посідають провідні університети Європейського Союзу, доцільно вдатися до більш детального дослідження цього питання на досвіді закордонних європейських вищих навчальних закладів. Протягом останніх десятиліть національні системи вищої освіти ЄС піддавалися значному взаємовпливу, який ґрунтується на побудові суспільства знань, що мало для Європейських університетів як позитивні, так і негативні наслідки.

Метою статті є вивчення та аналіз основних тенденцій розвитку та реорганізації європейських університетів, за рахунок підвищення рівня їх автономності. Зважаючи на прагнення України реорганізувати власну система освіти за європейськими стандартами вважаємо за доцільне дослідити можливі механізми розширення прав та свобод вітчизняних університетів.

Дослідженням питання реформування системи вищої освіти країн Європейського Союзу займалися як вітчизняні (О. І. Локшина, О. А. Заболотна, О. І. Шовкопляс, В. І. Білокопитов, О. О. Максименко, Н. С. Журавська, О. В. Матвієнко, А. А. Сбруєва), так і закордонні дослідники (П. Агхіон, М. Андерсон, Г. де Бур, М. Гланц, К. Гоксбі, Е. Ешбі, Б. Йонгтблед, Дж. Ендерс,

М. Деватріпонт, А. Мас-Колелл, І. Ордоріка, А. Сапір, Дж. Філден, М. Штайнелль та ін.). Аналізуючи питання автономії університетів, вважаємо за потрібне наголосити на важливості праць таких європейських науковців, як У. Фелт, Д. Андерсон, Е. Беннетот Прувот, Р. Бердал, Д. Ділл, Р. Джонсон, Дж. Гуйсман, Т. Естерман, Т. Ноккала. У своїх працях науковці наголошують на важливості автономізації вищих навчальних закладів і описують як позитивний, так і негативний довід розширення прав та свобод університетів [1].

Розвиток сучасних соціально-економічних взаємозв'язків перетворює традиційні уявлення суспільства про основні функції університетів. На сьогоднішній день окрім проведення навчальної та дослідницької роботи університети зобов'язані виконувати ряд соціальних функцій, для вдалого виконання яких особливої уваги вимагають такі питання, як адміністративне управління та фінансування університету, управління людськими ресурсами та його якісний склад тощо.

В більшості країн університети розглядаються як «економічні двигуни», які забезпечують виробництво знань за допомогою наукової, інноваційної та дослідницької складової з метою зростання конкурентоздатності фахівців на міжнародному ринку праці. Вважається, що університети повинні повністю забезпечувати та задовольняти потреби бізнес структур, формувати професійну компетентність випускників, виховувати конкурентоздатних на ринку праці професіоналів [3]. Крім того, в рекомендаціях Ради Європи зазначено, що Європейська вища освіта має бути привабливою в глобальному масштабі, що є можливим лише за умови створення державою максимально сприятливих умов для розвитку цих напрямків в університетах.

Одним із ключових чинників реорганізації сучасних систем вищої освіти в ЄС є надання університетам ширших прав та свобод шляхом розширення їхньої автономії. Європейська асоціація університетів (European University Association) уже понад двадцять років моніторить та аналізує розвиток та вплив автономії на реформування національних систем вищої освіти в Європі. На важливості надання університетам автономії наголошено у звіті асоціації за 2010 рік, відповідно до якого понад 43% усіх університетів-членів асоціації розглядають автономію як ключовий фактор розвитку університетів у най-ближчому майбутньому. Тієї ж позиції дотримуються європейські дослідники П. Агх'юн, С. Райхерт, К. Тауч, Т. Естерман, Е. Беннетот, які описують переваги та позитивний досвід роботи університетів після розширення їх прав та свобод.

Слід зазначити, що з початку створення Європейської асоціації університетів (ЕАУ) автономія була закладена в основу всіх декларацій та політики організації. Наприклад, головним принципом Саламанської декларації (2001 р.) була автономія та відповідальність. На важливості запровадження автономії в університетах наголошується у Грацькій декларації (2003 р.). У свою чергу, у Лісабонській декларації (2007 р.) проголошено основні чотири критерії визначення рівня автономії: академічний, фінансовий, організаційний та кадровий [7]. Однак дослідники даного питання стверджують, що дані типи

автономії є настільки взаємопов'язаними, що розглядати їх відокремлено одна від одної не рекомендується.

Досліджуючи фінансові показники діяльності університетів Т. Естерман і Е. Беннетт Прувот [6] стверджують, що здатність університетів отримувати додаткові доходи характеризує ступінь автономії. Результати аналізу показали, що фінансова автономія, яка сприймається дослідниками як вагома але найпростіша з чотирьох видів автономії, є найважливішою при кореляції доходів університету від додаткових джерел фінансування. В свою чергу, самостійність у вирішенні кадрових питань, свобода прийняття та звільнення з роботи, встановлення рівнів окладів наукового та адміністративного персоналу, також безпосередньо пов'язана зі ступенем диверсифікації доходів. Науковці сходяться на думці, що саме диверсифікація доходів може сприяти підвищенню автономії установи, зменшенню ризиків, пов'язаних із залежністю від зовнішніх спонсорів. Додаткові ресурси дозволяють університетам інвестувати в стратегічно важливі області, пов'язуючи університетські пріоритети із зовнішніми економічними потребами, що в свою чергу сприяє стабільній роботі університету.

Безсумнівно на розвиток та реформування систем вищої освіти ЄС значний вплив мали Болонська та Лісабонська декларації. Болонський процес вимагав від кожної з країн-членів ЄС запровадження мінімум трьох з чотирьох можливих реформ вищої освіти, а саме: оновлення якісних показників освіти, запровадження політики науково-дослідної роботи, розширення автономії університетів, реформа системи фінансування університетів [8].

В процесі становлення автономії університетів у Європейському Союзі важливу роль відіграла Празька декларація (2009 р.), в якій представлено 10 факторів успішного розвитку європейських університетів на наступні 10 років, серед яких автономія посідає провідне місце. Автори наголошують на тому, що університети потребують автономізації для кращого задоволення потреб суспільства, а також для створення сприятливих умов для керівництва з метою підвищення ефективності роботи внутрішніх структур, підбору персоналу, розробки сучасних академічних програм та використання фінансових ресурсів для виконання поставлених цілей [4].

Крім того, Європейська комісія та уряди більшості розвинених країн Європи також визнали потребу автономізації університетів, а Рада Європейського Союзу у 2007 році наголосила на важливості взаємозв'язку автономії та здатності університетів відповідати вимогам та потребам суспільства. Виходячи з цього можемо констатувати, що отримання автономії є не просто важливим для систем вищої освіти країн Європейського Союзу, а рушійний фактор розвитку Європейського наукового простору.

Слід зазначити, що у звітах ЄАУ наголошується, що автономізація університетів безпосередньо впливає на підвищення стандартів якості освіти. С. Райхерт і К. Тауч у своєму тематичному дослідженні стверджують, що існують беззаперечні докази того, що позитивні результати покращення якісних показників роботи університету безпосередньо пов'язані зі ступенем університетської автономії [2]. Дану позицію вчених повністю поділяють науковці А. Сурсок та Г. Шмідт, які звертають увагу дослідників на важливість

адаптації нинішньої вищої освіти до сучасних умов суспільства знань [5].

Отже, проаналізувавши основні тенденції реформування систем вищої освіти країн Європейського Союзу, можемо зробити висновок, що європейські системи освіти на сьогодні стикаються з багатьма проблемами економічного та соціального характеру на шляху реформування національних систем вищої освіти. Однак слід звернути увагу, що всі реформи спрямовані на розширення автономії університетів, покращення рівня навчання та викладання, підняття престижу університетів у світі та конкурентоспроможності випускників на міжнародному ринку праці.

Список використаних джерел:

1. Aghion P, M. Dewatripont, C. Hoxby, A. Mas-Colell, A. Sapir Higher aspirations. An agenda for reforming European universities Bruegel Blueprint Series V. / Belgium, 2008. – 70 p. Available at: <http://bruegel.org/wp-content/uploads/imported/publications/BPJULY2008University.pdf>
2. S. Reichert, C. Tauch Trends IV: European Universities Implementing Bologna. An EUA Report / Belgium, 2005. – 70 p. Available at: http://www.eua.be/eua/jsp/en/upload/TrendsIV_FINAL.1117012084971.pdf
3. T. Estermann, T. Nokkala University Autonomy in Europe I: Exploratory Study. Exploratory Study / Belgium, 2009. – 48 p. Available at: [http://www.eua.be/Libraries/governance-autonomy-funding/university_autonomy_in_europe-\(1\).pdf?sforsn=0](http://www.eua.be/Libraries/governance-autonomy-funding/university_autonomy_in_europe-(1).pdf?sforsn=0)
4. European Universities: Looking forward with confidence. EUA Prague Declaration/ Belgium, 2009. – 8 p. – Available at: http://www.eua.be/Libraries/publications-homepage-list/EUA_Prague_Declaration.pdf?sforsn=4
5. A. Sursock, H. Smidt Trends 2010: A decade of change in European higher education. EUA Publications/ Belgium, 2010. – 128 p. Available at: <http://www.eua.be/Libraries/publications-homepage-list/Trends2010>
6. T. Estermann, E. Bennetot Pruvot Financially Sustainable Universities II: European universities diversifying their income streams. EUA Publications/ Belgium, 2011. – 96 p. Available at: http://www.eua.be/Libraries/publications-homepage-list/Financially_Sustainable_Universities_II
7. T. Estermann, T. Nokkala, M. Steinel University Autonomy in Europe II: The Scorecard. EUA Publications/ Belgium, 2011. – 84 p. Available at: http://www.eua.be/Libraries/publications/University_Autonomy_in_Europe_II_-_The_Scorecard.pdf?sforsn=2
8. The European Higher Education Area in 2012: Bologna Process Implementation Report/ Eurydice, 2012. – 224 p Available at: [http://www.ehea.info/uploads/\(1\)/bologna%20process%20implementation%20report.pdf](http://www.ehea.info/uploads/(1)/bologna%20process%20implementation%20report.pdf)

References:

1. Aghion, P. et al. (2008) Higher aspirations. An agenda for reforming European universities. Available at: <http://bruegel.org/wp-content/uploads/imported/publications/BPJULY2008University.pdf>
2. Reichert, S. and Tauch, C. (2005) Trends IV: European Universities Implementing Bologna. Available at: http://www.eua.be/eua/jsp/en/upload/TrendsIV_FINAL.1117012084971.pdf
3. Estermann, T. and Nokkala, T. (2009) University Autonomy in Europe I: Exploratory Study. Available at: [http://www.eua.be/Libraries/governance-autonomy-funding/university_autonomy_in_europe-\(1\).pdf?sforsn=0](http://www.eua.be/Libraries/governance-autonomy-funding/university_autonomy_in_europe-(1).pdf?sforsn=0)
4. European Universities: Looking forward with confidence (2009). EUA Prague Declaration. Available at: http://www.eua.be/Libraries/publications-homepage-list/EUA_Prague_Declaration.pdf?sforsn=4
5. Sursock, A. and Smidt, H. (2010) Trends 2010: A decade of change in European higher education. EUA Publications. Available at: <http://www.eua.be/Libraries/publications-homepage-list/Trends2010>

6. *Estermann, T. and Bennetot, E. (2011) Pruvot Financially Sustainable Universities II: European universities diversifying their income streams. EUA Publications. Available at: http://www.eua.be/Libraries/publications-homepage-list/Financially_Sustainable_Universities_II.*
7. *Estermann, T., Nokkala, T. and M. Steinel (2011) University Autonomy in Europe II: The Scorecard. EUA Publications. Available at: http://www.eua.be/Libraries/publications/University_Autonomy_in_Europe_II_-_The_Scorecard.pdf?sfvrsn=2.*
8. *The European Higher Education Area in 2012 (2012). Bologna Process Implementation Report. Eurydice. Available at: [http://www.ehea.info/uploads/\(1\)/bologna%20process%20implementation%20report.pdf](http://www.ehea.info/uploads/(1)/bologna%20process%20implementation%20report.pdf).*